

---

12. STRUKTURA OSÍDLENÍ

O čem je mapový oddíl STRUKTURA OSÍDLENÍ?

Oddíl obsahuje celkem pět mapových listů, které jsou poskládány poněkud odlišně než předchozí oddíly atlasu a dokumentují různé přístupy v sídelní geografii, které vystihují tematické oblasti řešené v různých obdobích vývoje našeho státu. První mapový list je věnován unikátnímu vymezení sídelních aglomerací za použití Korčákových (1966) areálů maximálního zalidnění a jejich prostorovému rozpínání v průběhu posledního století. Ve druhém mapovém listu je představeno šest časových průřezů sociogeografickou regionalizací Česka. Třetí mapový list znázorňuje střediskovou soustavu osídlení, která ve druhé polovině 20. století významně formovala a stále ovlivňuje charakter české sídelní sítě. V předposledním mapovém listu jsou graficky znázorněny různé přístupy uplatňované při tvorbě typologií obcí na území Česka (města, suburbia, venkovské obce a vnitřní periferie). Poslední mapový list je věnován rozmístění a současné velikostní struktuře sídel.

Co znázorňují mapy?

První list je věnován vymezení areálů maximálního zalidnění, tedy jednoduchému metodickému postupu, který vytvořil Jaromír Korčák (1966) k delimitaci městských aglomerací. Vymezení městských aglomerací na základě hustoty zalidnění a minimální rozlohy území považuje Korčák za přesnější než spoléhání se pouze na vymezení na základě administrativních hranic obcí. Korčák (1966) popisuje oblasti maximálního zalidnění jako mimořádně hustě zalidněná území na co největší možné ploše. Původně nastavené hodnoty 1000 obyvatel na km² a rozloha 50 km² byly později modifikovány Martinem Hamplm a využity například v mezi geografy známé „žluté“ publikaci (Hampl, Gardavský, Kühnl 1987). Námi vytvořené areály maximálního zalidnění mají minimální rozlohu 45 km² (zejména kvůli hraničním rozlohám v případě Jihlavy a Hradce Králové ve vybraných hodnocených letech) a hustotu zalidnění 1000 obyvatel na km². Při vymezování areálů maximálního zalidnění bývá zohledněno rozložení hlavních komunikací a sousedství jiných velkých měst. Dalším platným pravidlem je, že vymezené oblasti by měly tvořit uzavřený celek.

Druhý mapový list znázorňuje proměnu vymezení sociálně geografických regionů různých řádů a jejich hierarchické organizace v průběhu šesti desetiletí. Analýza sociogeografické regionalizace je v české geografii již mnoho let ústředním tématem práce Martina Hampla a jeho spolupracovníků (Hampl a kol. 1970, Hampl a kol. 1978, Hampl a kol. 1987, Hampl a kol. 1996, Hampl 2005, Hampl, Marada 2015). Hlavním kritériem při vymezení regionu je funkční (vztahové) hledisko a samotný region je chápán jako komplex rozmanitých sociogeografických jevů integrovaných jejich vzájemnými vztahy (Hampl a kol. 1987). Při zpracování regionalizace jsou využity výsledky censů (1970, 1980, 1991, 2001, 2011), konkrétně data o dojížděcí do škol

a za prací. Pro názornější pochopení této problematiky použijeme popis jednotlivých řádovostních úrovní regionů. Subregion je charakterizován jako relativně nekomplexní územní celek, v jehož prostoru jsou uzavřeny vztahy pouze mezi bydlištěm a základními službami. Hampl a kol. (1987) subregiony přirovnávají ke střediskům osídlení místního významu (viz mapový list 12.3 *Středisková soustava osídlení*). Mikroregion je územní celek, v rámci jehož území jsou uzavřeny nejintenzivnější regionální procesy (dojíždka za prací, základní vybavenost) a také základní stavební jednotka celého regionálního systému. Hlavním kritériem pro jeho vymezení je převládající směr pracovní vyjíždky z obcí (nestředisek) do vybraných středisek (Hampl 2005). Mezuregion je vymezen jak prostorovou mobilitou obyvatel (migrace, nedenní dojíždka za prací, dojíždka za vysokoškolským studiem a specializovanými druhy služeb), tak i vztahy mezi podniky a institucemi. Makroregion je pak tvořen celým územím státu, v němž hraje specifickou úlohu Praha jako makroregionální centrum (Hampl a kol. 1987). Sociogeografická regionalizace se řídí několika hlavními zásadami: principem skladebnosti (skladebnost mikroregionů do vyšších celků spolu se zachováním nejsilnějších vazeb), územní celistvostí regionů, dostatečnou velikostí regionu (střediskem může být pouze město, které si vytváří zázemí) a kritériem převládajícího směru vyjíždky při vymezení regionů. Zásady a postupy jednotlivých sociogeografických regionalizací je možné najít v publikacích zařazených v přehledu literatury.

Třetí mapový list znázorňuje střediskovou soustavu osídlení a detailněji zobrazuje kategorizaci sídel na území Východočeského kraje. Na dvou mapách jsou zobrazena střediska rozdílného významu, jako jsou např. sídla národních výborů a krajská města, a jejich spádové oblasti v 70. letech (resp. 80. letech) 20. století. Ve větším prostorovém detailu je pak obdobná problematika znázorněna na příkladu Východočeského kraje. Na druhé mapě jsou graficky vymezeny sídelní regionální aglomerace a městské regiony spolu se svými jádry v první polovině 80. let 20. století, tento sídelní systém vychází z koncepce přijaté v pozdější vlně urbanizačních strategií.

Předposlední list je věnován různým přístupům uplatňovaným při tvorbě typologií obcí na území Česka.

První mapa znázorňuje *míru urbanizace* v jednotlivých okresech a statuty obcí jako jsou např. město, městys, vojenský újezd, aj. Při tvorbě mapy byla využita data ze sčítání lidu 2011, na jejichž základě můžeme hodnotit míru urbanizace, tedy podíl lidí žijících v obcích se statutem město, statutární město a městys na celkovém počtu obyvatel.

Mapa vymezující *vnitřní periferie* byla podrobněji představena v článku Jiřího Musila a Jana Müllera (2008), jehož cílem bylo prostorově uchopit a popsat periferie na území Česka. Tento článek navazoval na starší práci Jiřího Musila (1988), která se věnovala problematice periferních oblastí a jejich rozvojovým potenciálům a omezením. Vnitřní periferie jsou obecně chápány jako prostor se specifickými sociálními znaky, které mohou přispívat k sociálnímu vyloučení lidí v nich žijících. Jako podklad pro vymezení periferních oblastí bylo v mapě použito 1424 subregionálních jednotek. Subregionální jednotka je většinou tvořena obcí se základními střediskovými funkcemi (škola, pošta, zdravotnické zařízení, obecní úřad, aj.) a jejím zázemím.

Při konstrukci subregionálních jednotek byla využita data ze sčítání lidu 2001 o počtu obyvatel, o dojížděci do zaměstnání a do škol mezi obcemi a z těchto dat odvozené informace o počtu pracovních míst. Pro samotné vymezení periferních a metropolitních území a regionálních center bylo využito množství ukazatelů, jejichž zdrojem byly kromě sčítání lidu 2001 (data o věkové struktuře, vzdělanostní struktuře, data o nezaměstnanosti, struktuře zaměstnanosti podle odvětví, obydlivosti bytů, aj.) i běžné statistiky zachycující demografický pohyb obyvatelstva, bytovou výstavbu a data o vybavenosti obcí z roku 2006. Podrobnější informace k vymezení vnitřních periferií naleznete v článku Musila a Müllera (2008).

Autory třetí mapy jsou Radim Perlín, Sylvie R. Kučerová a Zdeněk Kučera (2010). Mapa zobrazuje rozdílné *typy venkovského prostoru* v Česku a jejich rozvojový potenciál. Cílem autorů bylo pomocí vymezení různých typů venkovského prostoru postihnout stav a předpoklady rozvoje venkovských obcí. Vzniklá typologie slouží jako nástroj pro identifikaci vhodných nástrojů politiky rozvoje venkovských obcí (Perlín, Kučerová, Kučera 2010). Typologie venkovských obcí byla vytvořena na základě souboru 16 ukazatelů reprezentujících sociálně-ekonomické jevy a procesy typické pro český venkov a jejich následné statistické analýzy.

Poslední mapa z listu představuje vymezení *zón rezidenční suburbanizace* a příslušnost suburbánních obcí k jádrovým městům. Typologie městských jader, suburbánních zón a zbývajících prostorů může být vnímána jako další možný nástroj pro hodnocení systému osídlení. Jádrová města metropolitních území tvoří města s populační velikostí 10 000 a více trvale bydlících obyvatel. Z této skupiny jsou vyjmuty obce, které sice splňují uvedené velikostní kritérium, ale díky svým charakteristikám spadají do kategorie suburbanizovaných obcí. Za obce zasažené rezidenční suburbanizací jsou považované ty, které dosáhnou určitého počtu dokončených nových bytů (podmínka rozvoje rezidenční funkce) a podílu přistěhovalých z jádrového města (podmínka vztahu obce s jádrovým městem) (Špačková a kol. 2012). Typologie zón rezidenční suburbanizace byla vytvořena na základě dat o počtu obyvatel, migračních dat a dat o intenzitě bytové výstavby z let 1997–2011. Více informací o metodice vymezení zón rezidenční suburbanizace naleznete v publikaci Ouředníček, Špačková a Novák (2013).

Poslední mapový list zobrazuje prostorové rozmístění sídel různé populační velikosti. Velikostní struktura obcí je sledována jak na úrovni okresů, tak je pozornost věnována prostorovému rozmístění sídel se specifickou populační velikostí na celostátní úrovni. Při tvorbě map na posledním představeném mapovém listu byla využita základní statistická data o počtu obyvatel, a to jak data o počtu trvale hlášených obyvatel, tak i o počtu obyvatel s obvyklým pobytem, které bylo poprvé zjišťováno v rámci posledního sčítání lidu v roce 2011. Dále byla použita databáze základních sídelních jednotek a jejich příslušná populační velikost. Populační velikost je důležitý údaj, který hraje podstatnou roli při rozdělování financí obcím, tvorbě obecního rozpočtu s ohledem na správu a plánování rozvoje obce. Na základě trvale bydlícího obyvatelstva probíhá rozpočtové určení daní. Pouze trvale bydlící obyvatelé mohou volit do obecního zastupitelstva. Trvalé bydliště ale často neodpovídá skutečnému pobytu

daného člověka. Lidé se mnohdy stěhují bez nahlášení změny trvalého bydliště. Například v suburbánních obcích jsou nově vystavěné lokality zdrojem největších rozdílů mezi trvale hlášeným a reálným počtem obyvatel (Pospíšilová a kol. 2012).

Co říkají mapy?

12.1 Areály maximálního zalidnění

První mapový list zobrazuje areály maximálního zalidnění ve čtyřech časových průřezech. S jejich pomocí můžeme sledovat rozpínání či naopak smršťování městských aglomerací na území Česka v průběhu posledních devadesáti let. List je doplněn o reprografii z Atlasu ČSSR (1966), tedy původní vymezení areálů maximálního zalidnění od Jaromíra Korčáka. V detailu jsou pak ukázány měnící se rozlohy areálů maximálního zalidnění největších českých měst. Na této mapě je rovněž možné porovnat prostorové vymezení areálů s administrativními hranicemi měst. Prostorové vymezení městských aglomerací doplňují grafy dokreslující nerovnoměrnost rozmístění obyvatelstva v různých typech administrativního členění mezi lety 1921–2011. Variabilitu rozmístění obyvatelstva znázorňují grafy s tzv. Lorenzovým obloukem. Nerovnoměrnost rozmístění obyvatelstva je ukázána pomocí heterogenity H na Lorenzově oblouku. Heterogenita určuje podíl rozlohy, který je obýván polovinou prostorově méně koncentrované populace. Na základě prvního grafu, který zobrazuje části obcí, můžeme říci, že jedna polovina méně koncentrované populace obývala v roce 2011 96,2 % rozlohy sledovaných prostorových jednotek. Druhá polovina populace (ta více koncentrovaná) obývala necelá 4 % území, což ukazuje na významnou nerovnoměrnost rozmístění obyvatelstva.

12.2 Sociogeografická regionalizace

Druhý mapový list představuje šest po sobě jdoucích sociogeografických regionalizací. V případě první mapy se jedná o reprografii sestavené z map jednotlivých krajů, proto je jejich kvalita horší než v případě dalších map. V každé mapě jsou vymezeny regiony a jejich střediska (jádra). V mapě z roku 1961 můžeme mimo jiné porovnat vymezení pracovních regionů s vymezením tehdejších okresů. Mimo to jsou zde znázorněna i území se směrově nevýrazným spádem za prací. S nejednoznačným vymezením některých mikroregionů (tedy spádem za prací) se setkáváme i v mapě z roku 1970. V pozdějších mapách jsou nově znázorněny úrovně regionální autonomie a regionální významy jednotlivých středisek. Na mapách je možné sledovat jak proměnu vymezení regionů (změna umístění hranic), tak i měnící se počet regionálních středisek. Zajímavé je i porovnání prostorového vymezení meziregionálních hranic s hranicemi současných okresů. V průběhu sledovaných let dochází k umocňování hierarchické organizace a to především díky významové diferenciaci regionálních jader na vyšších hierarchických úrovních a omezení počtu jednotek na nižších úrovních. Podrobnější informace k jednotlivým regionalizacím naleznete v další literatuře (viz [Zdroje a doporučená literatura](#)).

12.3 Středisková soustava osídlení

Mapy na třetím mapovém listu znázorňují dvě koncepce sídelních systémů vycházející ze specifických politik v průběhu 70. a 80. let 20. století. První a třetí mapa je věnována střediskovým sídlům a jejich spádovým oblastem. Typy středisek jsou hierarchicky členěny do čtyř typů podle spádovosti služeb a vhodnosti koncentrace finančních zdrojů. Mapa Sídelní regionální aglomerace a městské regiony zobrazuje 11 území sídelních regionálních aglomerací a 23 městských regionů (významných center mimo sídelní regionální aglomerace). Významná města tvořila jádra aglomerací a regionů, méně významné obce sloužily jako přidružená centra osídlení. Tento systém osídlení významně ovlivňoval územní rozvoj Česka až do svého zrušení v roce 1993 (Pileček a kol. 2011). Zejména vymezení tzv. nestřediskových sídel vedlo k omezení investičních prostředků plynoucích do těchto nejmenších obcí a k degradaci infrastruktury, bytového fondu a zániku mnoha institucí důležitých pro běžný chod obce (školy, obchody aj.).

12.4 Typy obcí

Čtvrtý mapový list se zabývá typologií městských, suburbánních, venkovských a periferních obcí. Pomocí první mapy Statut obcí a míra urbanizace můžeme zjistit, jakých statutů nabývají různé obce na území Česka a jak jsou obce s různými statuty prostorově rozloženy. Na základě velikostního kritéria se můžeme podívat, jaké populační velikosti nejčastěji nabývají obce s různým statutem. Na úrovni okresů je znázorněna rovněž míra urbanizace. Na základě mapy tak můžeme například konstatovat, že nejvíce městských obyvatel žije vyjma největších českých měst v okresech na severozápadě Čech, naopak nejméně urbanizované okresy leží na jižní Moravě.

Za vnitřní periferie považují Musil a Müller (2008) souvislá území na okrajích metropolitních regionů a na okrajích spádových území regionálních středisek. Jako příklad periferie kolem metropolitního regionu můžeme uvést shluk obcí vytvářející souvislé pásmo kolem hranice Středočeského kraje (obdobně Plzeň a Brno). Periferie bezprostředně navazující na regionální centrum nalézáme například v okolí Jičína, Písku či Klatov (Musil, Müller 2008). Periferní území se podle autorů vyznačují vysokými podíly obyvatel pracujících v zemědělství a nízkou hustotou zalidnění. Na základě analýzy socioekonomických ukazatelů můžeme periferní oblasti blíže charakterizovat jako území s relativně nízkou vzdělanostní úrovní, vysokým podílem obyvatel vyjíždějících za prací mimo obec a nízkým podílem obyvatel pracujících v terciárním sektoru. Také dostupnost obcí s rozšířenou působností, tj. center základních služeb, je z periferií mnohdy horší než z ostatních území (Musil, Müller 2008).

Typologie venkovských obcí obsahuje osm typů venkovského prostoru. *Rozvojový venkov* představuje zázemí největších měst, oblasti podél rozvojových os a hlavních dopravních koridorů. Dosahuje významného populačního přírůstku a hospodářského růstu. *Nerozvojový susedský venkov* zahrnuje hospodářsky oslabená území ve vnitřních periferiích s nedostatečnou občanskou vybaveností, ale se značným sociálním kapitálem. *Moravská periferie* zahrnuje části vnitřních periferií na území Moravy a Slezska dosahující vysoké míry

nezaměstnanosti a nižší míry vzdělanosti obyvatel. *Vybavený moravský venkov* tvoří obce s velmi dobrou úrovní technické infrastruktury a veřejné vybavenosti, zároveň ho obývá obyvatelstvo s vysokou mírou občanské angažovanosti. *Problémový rekreační venkov* se z velké části rozkládá v českém pohraničí dosídleném po druhé světové válce. Má nepříznivý rozvojový potenciál, z pohledu hospodářství a společenské soudržnosti, naopak je ale vnímán jako turisticky atraktivní prostředí. Jak již napovídá název, dominuje hospodářství *Intenzivního rekreačního venkova* turistický ruch. Tyto venkovské oblasti mají vysoký rozvojový potenciál, rovněž ale čelí riziku značné dominance jednoho hospodářského odvětví. *Strukturálně postižený průmyslový venkov* zahrnuje obce severních Čech, dosahuje velmi nízkého rozvojového potenciálu ve všech sférách rozvoje (ekologické, ekonomické a sociální). *Neprofilovaný venkov* tvoří zbylé obce. Jedná se převážně o populačně stagnující malé obce s podprůměrnou občanskou vybaveností a s malým rozvojovým potenciálem (Perlín, Kučerová, Kučera 2010). Podrobnější informace s bližším popisem jednotlivých typů vnitřních periferií naleznete v článku Perlína, Kučerové a Kučery (2010).

Na mapě *Suburbánní obce* (suburbia) jsou znázorněny jádrová města spolu se třemi zónami rezidenční suburbanizace. Pomocí této mapy můžeme na území Česka odlišit příměstské od venkovských obcí. Mapa velmi dobře ukazuje, jaký vztah mají jádrová města se svým zázemím, do jakých obcí se lidé z jádrových měst stěhují, kde a v jakém objemu vzniká nová rezidenční výstavba. Jednotlivé zóny se navzájem odlišují podle síly probíhajícího procesu suburbanizace. Zjednodušeně je možné říci, že v obcích zastoupených v jednotlivých zónách klesá směrem od jádrového města k třetí zóně průměrná roční intenzita přistěhování na 1000 obyvatel a průměrný počet dokončených bytů na 1000 obyvatel (Špačková a kol. 2012). Na mapě rovněž nalezneme suburbánní obce, které mají intenzivní vztah se dvěma nebo třemi jádrovými městy (v mapě vyznačena 2 nebo 3 čarami). Za jádrová města jsou považovány všechny obce s více než 10 tisíci obyvateli, zbývající obce jsou pak rozděleny na základě uvedených charakteristik bytové výstavby a migrace do suburbánních a venkovských. Typologie umožňuje následné analýzy vývoje sídelního systému nejen podle velikostních kategorií sídel, ale také podle polohového určení jednotlivých obcí.

12.5 Velikostní kategorie sídel

Poslední mapový list atlasu je věnován problematice současného rozmístění populačně různě velkých sídel. Na první mapě *Rozmístění sídel* jsou modrou barvou znázorněna sídla, ve kterých žije více obyvatel s obvyklým pobytem, než je v nich hlášeno k trvalému pobytu. Čím tmavší odstín modré, tím více v sídle převažují lidé bez trvale hlášeného bydliště. Jak je z mapy patrné, mnohá takováto sídla můžeme nalézt např. v zázemí velkých měst, v tzv. suburbíích, ale i v samotných městech. Červený bod naopak znázorňuje sídla, ve kterých je více lidí k trvalému pobytu hlášeno, než v nich opravdu žije. Druhá mapa *Velikostní kategorie obcí* ukazuje počet a velikostní strukturu sídel v okresech a množství sídel na plochu (hustotu osídlení v okresech). Můžeme tak porovnat, které okresy patří k regionům s vyšším výskytem sídel určité populační velikosti či v kterém regionu je zastoupeno nejvíce či nejméně sídel na 10 km². Na základě mapy *Rozmístění a velikost sídel* pozorujeme prostorovou diferenciaci sídel různé populační

velikosti. Na této mapě jsou patrné prostorové koncentrace populačně různě velkých sídel v určitých oblastech Česka. Graf *Vývoj velikostní struktury sídel* představuje proměnu velikostní struktury sídel v průběh čtyř sčítání lidu (1980 až 2011). V průběhu čtyřiceti let došlo k nárůstu počtu základních sídelních jednotek na našem území a rovněž narostl počet sídel s více než jedním a méně než 50 obyvateli a s více než 1 000 trvale bydlících obyvatel.

Zdroje a doporučená literatura

- ČSÚ (2015a): Co je to obvyklý pobyt / místo obvyklého pobytu / obvyklé bydliště? Online dostupné: <https://www.czso.cz/csu/sldb/nejcastejsi-dotazy>.
- ČSÚ (2015b): Jaká je srovnatelnost časových řad, když do roku 2001 byly publikovány výsledky podle trvalého pobytu a v roce 2011 to je podle pobytu obvyklého? Online dostupné: <https://www.czso.cz/csu/sldb/nejcastejsi-dotazy>.
- ČSÚ (2016): Základní sídelní jednotka. Online dostupné: https://www.czso.cz/csu/rso/zsj_rso.
- HAMPL, M. (2005): Geografická organizace společnosti v České republice: transformační procesy a jejich obecný kontext. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha, 147 s.
- HAMPL, M., GARDAVSKÝ, V., KÜHNEL, K. (1987): Regionální struktura a vývoj systému osídlení ČSR. Univerzita Karlova, Praha, 255 s.
- HAMPL, M., JEŽEK, J., KÜHNEL, K. (1978): Sociálně geografická regionalizace ČSR. VÚSEI, Praha, 304 s.
- HAMPL, M., KRAJÍČEK, L., KÜHNEL, K., MATĚJKA, V. (1970): Příspěvek k sociálně geografické regionalizaci Českých zemí. In: Häufner, V. (ed.): Sborník prací geografických kateder UK k 75. narozeninám prof. dr. Jaromíra Korčáka, DrSc. Universita Karlova, Praha, s. 25–46.
- HAMPL, M., MARADA, M. (2015): Sociogeografická regionalizace Česka. Geografie, 120, č. 3, s. 401–425.
- HAMPL, M., MÜLLER, J. (1996): Komplexní organizace systému osídlení. In: M. Hampl a kol.: Geografická organizace společnosti a transformační procesy v České republice. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, Praha, s. 53–89.
- ILLNER, M. (2006): Velikost obcí, efektivita jejich správy a lokální demokracie. Autonomie a spolupráce: důsledky ustavení obecního zřízení v roce 1990. In: Vajdová, Z., Čermák, D., Illner, M.: Autonomie a spolupráce: důsledky ustavení obecního řízení v roce 1990. Sociologické studie / Sociological Studies 06:2. Sociologický ústav AV ČR, Praha, s. 15–26.
- KALECKÝ, L. (2012): Středisková soustava osídlení – moderní utopie, nebo tradiční nástroj uspořádání prostoru? Deník veřejné správy online, 12/2012. Online dostupné: <http://www.dvs.cz/clanek.asp?id=6544450>.

- KORČÁK, J. (1966): Vymezení oblastí maximálního zalidnění. *Acta Universitatis Carolinae*, 1–2, s. 65–72.
- MUSIL, J. (1977): *Urbanizace v socialistických zemích*. Svoboda. Sociologická knihovna, Praha, 359 s.
- MUSIL, J. (1988): Nové pohledy na regeneraci našich měst a osídlení. *Územní plánování a urbanismus*, 15, č. 2, s. 67–72.
- MUSIL, J. (1992): Změny městských systémů v postkomunistických společnostech střední Evropy. *Sociologický časopis*, 28, č. 4, s. 451–462.
- MUSIL, J. (2001): Vývoj a plánování měst ve střední Evropě v období komunistických režimů. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 37, č. 3, s. 275–296.
- MUSIL, J., MÜLLER, J. (2008): Vnitřní periferie v České republice jako mechanismus sociální exkluze. *Sociologický časopis / Czech Sociological review*, 44, č. 2, s. 321–348.
- NOVOTNÁ, M. (ed.) (2005): *Problémy periferních oblastí*. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PŘF UK, Praha. Online dostupné: <http://www.periphery.cz/download/nectiny.pdf>
- OUŘEDNÍČEK, M., POSPÍŠILOVÁ, L., ŠPAČKOVÁ, P. (2013): [Trvale a obvykle bydlící obyvatelstvo: praktické užití statistických dat](#). *Geografické rozhledy*, 23, č. 2, s. 30–31.
- OUŘEDNÍČEK, M., ŠPAČKOVÁ, P., NOVÁK, J. (eds.) (2013): *Sub Urbs: krajina, sídla a lidé*. Academia, Praha, 200 s.
- PERLÍN, R. (1999). Venkov, typologie venkovského prostoru. Česká etnoekologie, Etnoekologické semináře v Liběchově, s. 87–104. Online dostupné: https://www.researchgate.net/profile/Radim_Perlin/publication/228386326_Venkov_typologie_venkovskeho_prostoru/links/0c96052a5889498e30000000/Venkov-typologie-venkovskeho-prostoru.pdf
- PERLÍN, R., KUČEROVÁ, S., KUČERA, Z. (2010): Typologie venkovského prostoru Česka. *Geografie*, 115, č. 2, s. 161–187.
- PILEČEK, J., ČERVENÝ, M., KLÍMA, J., MÜLLER, J., DUPAL, J., KUNC, Z. (2011): Regionální politika, územní disparity a dopady hospodářské krize v České republice. ÚRS PRAHA, a.s. Online dostupné: <http://www.urspraha.cz/data/upload/file/regionalnipolitika-uzemnidisparityadopadyhospodarskekrizevcr.pdf>.
- POSPÍŠILOVÁ, L., OUŘEDNÍČEK, M., KŘIVKA, M. (2012): Faktické bydlící obyvatelstvo ve spádovém území obce Dolní Břežany. Specializovaná mapa. Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy v Praze. Online dostupné: <http://urrlab.cz/cs/node/1135>.
- ŠPAČKOVÁ, P., OUŘEDNÍČEK, M., NOVÁK, J., KŘIVKA, M. (2012): Zóny rezidenční suburbanizace 2010. Specializovaná mapa. Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy v Praze. Online dostupné: <http://www.atlasobyvatelstva.cz/cs/suburbanizace>

Webový portál Suburbanizace.cz. Online dostupné: <http://suburbanizace.cz/>.

---

12. STRUKTURA OSÍDLENÍ

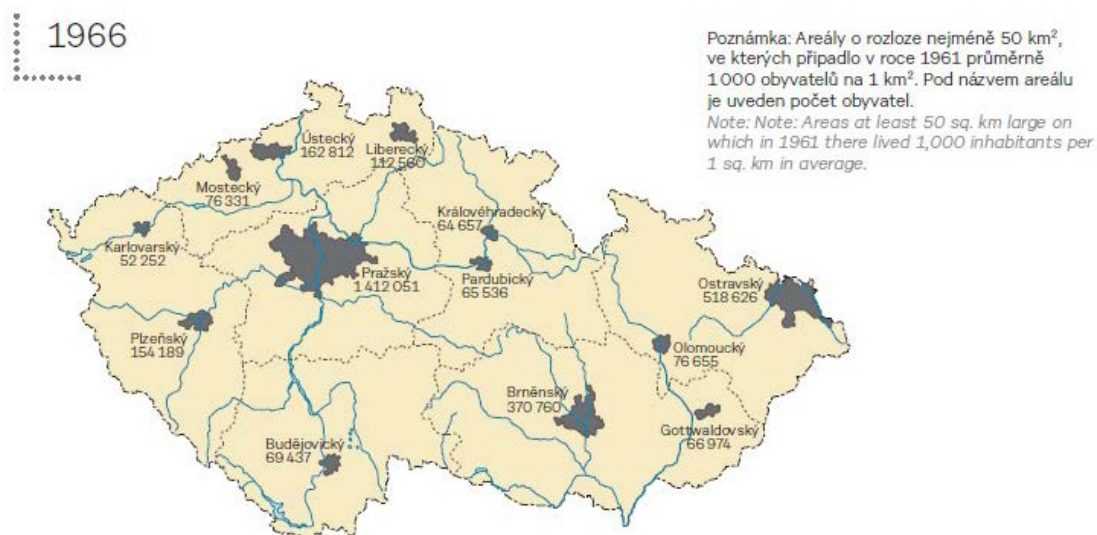

Úlohy

1. ÚLOHA – Areály maximálního zalidnění

Porovnejte populační velikost areálů maximálního zalidnění v roce 1961 s počtem obyvatel největších českých měst ve stejném roce. Seřadte je od největšího k nejmenšímu. Jsou pořadí měst a areálů s maximálním zalidněním se stejným názvem totožná, nebo ne? Diskutujte, proč tomu tak je.

Obrázek 1: Areály maximálního zalidnění podle Jaromíra Korčáka (1966)

Zdroj: Ouředníček (2017)

2. ÚLOHA – Středisková soustava obcí

Ovlivnila středisková soustava sídel nějakým způsobem rozvoj Vaší obce? Zeptejte se pamětníků ve svém okolí, jaký měla na rozvoj Vaší obce tato koncepce osídlení dopad? Pokuste se zjistit, do jakého typu střediska / sídla spadala obec, ve které bydlíte, ve které jste navštěvovali nebo navštěvujete základní nebo střední školu. Znáte český film, který popisuje běžný život ve střediskové obci na počátku 80. let 20. století?

Obrázek 2: Český venkov v 80. letech

Zdroj: bydleni.idnes.cz

3. ÚLOHA – Typy obcí

Do jakých typů území vymezených na mapovém listu 12.4 patří obec, ve které bydlíte či ve které navštěvujete střední školu (např. vnitřní periferie, rozvojový venkov, suburbánní obce aj.)? Proč podle vás zahrnuli autoři region, ve kterém bydlíte / navštěvujete střední školu, do určitého typu území? Zkuste nalézt u každé mapy alespoň 2 až 3 charakteristiky regionu, kterými podpoříte své zdůvodnění. Souhlasíte s tímto zařazením?

4. ÚLOHA – Rozmístění sídel

Co je to základní sídelní jednotka (ZSJ)? K čemu se používá? Pokud máte možnost využít nástroje GIS ve výuce, podívejte se jaký je název ZSJ, ve které bydlíte, sídlí vaše škola, kam jezdíte na chatu? Je nějaký rozdíl mezi základní sídelní jednotkou a urbanistickým obvodem? Pro zodpovězení části otázek využijte webové stránky Českého statistického úřadu.

Mapa rozmístění sídel (2011) na mapovém listě 12.5 využívá jako podkladová data počet obyvatel s obvyklým pobytem a počet obyvatel s trvalým pobytem. Jaký je rozdíl mezi definicemi obou sledovaných ukazatelů? Z jakého důvodu se změnila metodika evidence sčítání lidu mezi roky 2001 a 2011? Podívejte se, jak se měnila metodika sčítání od roku 1921 do současnosti. Jaké dopady mohou mít disproporce mezi počtem obyvatel s obvyklým pobytem a počtem obyvatel s trvalým pobytem na fungování obcí? K zodpovězení otázek můžete využít doporučenou literaturu: Ouředníček, Pospíšilová a Špačková (2013), Pospíšilová, Ouředníček a Křivka (2012) či ČSÚ (2011).

Zdroje

ČSÚ (2011): Obyvatelstvo obvykle bydlící. Český statistický úřad. Online dostupné: <https://www.czso.cz/documents/10180/25385875/19524039+2400013a04.pdf/a5c7fb45-3ad3-49ac-bab7-2a10d624043f?version=1.0>.

OUŘEDNÍČEK, M. (2017): Struktura osídlení. In: Ouředníček, M., Jíchová, J., Pospíšilová, L. (eds.): Historický atlas obyvatelstva českých zemí. Nakladatelství Karolinum, Praha, s. 121–131.

OUŘEDNÍČEK, M., POSPÍŠILOVÁ, L., ŠPAČKOVÁ, P. (2013): [Trvale a obvykle bydlící obyvatelstvo: praktické užití statistických dat](#). Geografické rozhledy, 23, č. 2, s. 30–31.

POSPÍŠILOVÁ, L., OUŘEDNÍČEK, M., KŘIVKA, M. (2012): [Faktické bydlící obyvatelstvo ve spádovém území obce Dolní Břežany](#). Specializovaná mapa. Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy v Praze. Online dostupné: <http://urrlab.cz/cs/node/1135>.